

Design of Justice. De jeugdrechtbank van de toekomst

Stephanie Rap¹

Universitair docent bij de programmagroep Forensische Orthopedagogiek, Pedagogische en Onderwijswetenschappen, Universiteit van Amsterdam

ABSTRACTS

Diverse rechtbanken in Nederland zijn bezig met de herinrichting en verbouwing van hun gebouw en rechtszalen. Deze ontwikkeling heeft een aantal professionals geïnspireerd om na te denken over de jeugdrechtbank van de toekomst. Dit heeft geleid tot het ontwikkelen van een vak voor studenten aan de Rechtenfaculteit van de Universiteit Leiden en aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag. Het vak bestond uit een aantal uitwisselingen met de verschillende partijen die een rol spelen in het jeugdstrafproces, zoals rechters, advocaten, een officier van justitie, een slachtoffer en jongvolwassenen die zelf ervaring hebben met het jeugdstrafrecht. De studenten hebben de verschillende perspectieven van deze partijen vertaald in ideeën en ontwerpen voor de Rechtbank Den Haag. Belangrijk uitgangspunt was dat de inrichting van de rechtbank beter kan aansluiten bij de gebruikers van het gebouw, met name de behoeften van kinderen en jongeren en hun mogelijkheid om te participeren in het proces. Dit heeft geleid tot ontwerpen waarin nabijheid tussen de partijen, een informele sfeer en mogelijkheden tot het horen van elkaar centraal staan.

Jeugdrechtbank – Design – Participatie – Kindvriendelijke rechtspraak

Several courts in the Netherlands are renovating their buildings and courtrooms. This development has inspired a number of professionals to think about the juvenile court of the future. This has led to the development of a course for students of Leiden Law School and of the Royal Academy of Arts in The Hague. The course consisted of a number of exchanges with various parties that play a role in the youth justice process, such as judges, lawyers, a public prosecutor, a victim and young adults who have personal experience in the youth justice system. The students have translated the different perspectives of these parties into ideas and designs for the Court of The Hague. An important point of departure was that the layout of the court would be better suited to the users of the building, in particular the needs of children and young people and their ability to participate in the process. This has led to designs in which proximity between the parties, an informal atmosphere and opportunities to hear each other are central.

Youth court – Design – Participation – Child-friendly justice

¹ De auteur bedankt alle docenten, studenten, gastsprekers en ervaringsdeskundigen die betrokken waren bij dit project voor hun deelname en actieve inbreng. Daarnaast bedankt de auteur Janneke Franken voor haar hulp bij het schrijven van dit artikel.

“Ik had van tevoren wel bedacht wat ik wou zeggen op zitting, maar nadat de officier, de rechter en mijn advocaat aan het woord waren geweest klapte ik dicht. Ik heb uiteindelijk niks meer gezegd.” – Malcolm (ervaringsdeskundige)

“Door het vak Design of Justice ben ik een betere jurist geworden” – rechtenstudent

1. INLEIDING

Wanneer een kind of jongere voor de jeugdrechter moet verschijnen is dit vaak een spannende en indrukwekkende ervaring. Rechtbanken huizen doorgaans in imposante gebouwen en zijn gericht op een divers publiek van volwassenen en kinderen, burgers en professionals die hun beroep komen uitoefenen. De vaak klassieke uitstraling van rechtbanken en rechtszalen ontleent haar ontwerp uit het verleden. Het nadenken over het ontwerp van de jeugdrechterbank en de rol van de jeugdrechter is echter niet nieuw. Reeds in 1932 werd in een vaktijdschrift geschreven over de nieuwe zittingszaal van de Amsterdamse kinderrechter:

“Kleur van schilderwerk en van behang en vloerbedekking zijn zoo, dat men zich in die ruimten op zijn gemak voelt. Het geheel is sober en eenvoudig gebleven – maar het is toch zoo geworden, dat ieder die daar binnenkomt het gevoel zal hebben, dat in die vertrekken niet alleen het Recht zetelt, maar dat daar ook de Kinderrechter gezeten is, van wie menselijke warmte uitgaat” (Zittingszaal van den kinderrechter, 1932, p. 80)

De “menselijke warmte” waarover gesproken werd, is ook vandaag de dag nog steeds een belangrijk thema in het recht. Zittingszalen in rechtbanken hebben doorgaans een klassieke inrichting, waarbij verschillende procespartijen tegenover elkaar staan voor de rechter. Dit is een formele opstelling die de onpartijdigheid en eerlijkheid van het recht symboliseert (Mulcahy, 2007). Echter, de vraag is of deze opstelling en inrichting recht doen aan de eisen van de moderne (jeugd)rechtspraak, waarin communicatie, pedagogische principes en oplossingsgerichtheid centraal staan (Rap & Weijers, 2014).²

Momenteel zijn diverse rechtbanken in Nederland bezig met de herinrichting en verbouwing van hun rechtszalen en andere fysieke ruimten. Deze ontwikkeling heeft een aantal professionals geïnspireerd om na te denken over de jeugdrechterbank van de toekomst. Hoe kan de inrichting van de rechtszaal en de rechtbank als geheel beter aansluiten bij de behoeften van zijn gebruikers en op die manier een zinvolle en inclusieve rechtspraak faciliteren? De stichtingen *Lawyers as Changemakers*³ en *Young in Prison*⁴ en ontwerper Dorota Gazy hebben daarom een project opgezet waarin rechtenstudenten samen met kunstacademiestudenten een vak kunnen volgen, waarin het ontwerpen van een nieuwe inrichting voor de rechtbank centraal staat (zie Monster, 2020; Freeke & Monster, 2020). Dit vak wordt

² Zie ook de ontwikkelingen op het terrein van mediation en herstelrecht en het dichterbij brengen van de rechtspraak naar de burger. Zie M. FETERIS, “Het recht hoort dichtbij de burger”, *Trouw*, 31 juli 2019 (<https://www.trouw.nl/opinie/het-recht-hoort-dicht-bij-de-burger-b572c05d/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>).

³ Deze stichting is opgezet door de advocaten Klaartje Freeke en Wikke Monster, tevens de bedenkers van het vak *Design of Justice*.

⁴ *Young in Prison (YiP)* is een internationale NGO die kinderen en jongeren die in aanraking komen met de wet helpt positief bij te dragen aan de samenleving, door middel van creatieve en sportieve programma's voor persoonlijke ontwikkeling in gevangenschap en daarna. Zie: <https://www.younginprison.org/>.

inmiddels aan verschillende Nederlandse onderwijsinstellingen aangeboden.⁵ In dit artikel worden de uitkomsten van het vak gegeven door de Universiteit Leiden en de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag (KABK)⁶ besproken.⁷ Eerst zal kort ingegaan worden op het internationale kader met betrekking tot kindvriendelijke rechtspraak en de rol van design daarin (para. 2). Vervolgens wordt dit onderwerp vanuit pedagogisch perspectief belicht, waarbij een overzicht gegeven wordt van de huidige stand van zaken wat onderzoek op dit terrein betreft (para. 3). In paragraaf 4 worden de opzet en de achtergrond van het vak *Design of Justice* besproken. Vervolgens worden in paragraaf 5 de uitkomsten van het vak, zoals bedacht en ontworpen door de studenten, besproken. Dit artikel sluit af met een conclusie, waarin duidelijk wordt dat de ontwerpen kunnen bijdragen aan een rechtsgang die beter aansluit bij de behoeften van de verschillende procespartijen.

2. KINDVRIENDELIJKE RECHTSPRAAK EN DESIGN VANUIT INTERNATIONAAL PERSPECTIEF

De inrichting en het ontwerp van de rechtszaal hebben in een internationaal kader aandacht gekregen, met name in relatie tot het concept kindvriendelijke rechtspraak. De *Guidelines on Child-friendly justice* (Raad van Europa, 2010) vormen een belangrijk startpunt voor de ontwikkeling van een rechtspraktijk die aansluit bij de leeftijd en mate van ontwikkeling van kinderen en jongeren. De *Guidelines* vinden voor een belangrijk deel hun basis in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), waarin kinderen als dragers van rechten worden erkend (Liefwaard & Kilkelly, 2018; Liefwaard, 2020).

In de *Guidelines on Child-friendly justice* staan gedetailleerde aanbevelingen om kindvriendelijke rechtspraak te kunnen garanderen. Deze richtlijnen worden gezien als een gezaghebbend instrument waarin de belangrijkste onderdelen van het rechtssysteem uiteen worden gezet vanuit een kinderrechtenperspectief (Liefwaard & Kilkelly, 2018). Algemene uitgangspunten zijn onder andere dat kinderen moeten kunnen participeren in procedures die over hen gaan en dat de voorwaarden voor een eerlijk proces in acht genomen moeten worden in deze procedures (III§ A-E). De richtlijnen bevatten daarnaast verschillende algemene aanbevelingen met betrekking tot kindvriendelijke rechtspraak, onder meer dat kinderen geïnformeerd moeten worden over hun rechten, dat hun privacy beschermd moet worden, dat professionals getraind moeten worden in het werken met kinderen en dat bij voorkeur multidisciplinair gewerkt wordt (IV§ A). Een aantal richtlijnen richt zich specifiek op de omgeving en inrichting van een gerechtsgebouw of rechtszaal.

Met betrekking tot de omgeving en inrichting volgt uit de *Guidelines* het volgende. In de toelichting op de richtlijnen wordt uitgelegd dat de architectuur van gerechtsbouwen kinderen een oncomfortabel gevoel kan geven (Toelichting *Guidelines* par. D§ 122). Om die reden wordt ervoor gepleit dat kinderen voorafgaand aan

⁵ De Universiteit van Amsterdam in samenwerking met de Rietveld Academie, Hogeschool Saxion met Artex Zwolle en de Radboud Universiteit met Artex Arnhem.

⁶ Vanuit de KABK hebben Krijn Christiaansen en Cathelijne Montens meegewerkt aan verzorgen van dit vak, samen met de auteur van dit artikel, vanuit de Universiteit Leiden.

⁷ Dit project is tot stand gekomen met financiële steun van het *Stimuleringsfonds Creatieve Industrie*, de *Van der Mandele Stichting* en het *Kroese-Duijsters Fonds* (Leids Universiteits Fonds).

een gerechtelijke procedure vertrouwd moeten kunnen geraken met de inrichting van het gerechtsgebouw of andere faciliteiten (par. D§ 55). De richtlijnen geven bovendien aan dat idealiter speciale gerechtsbouwen worden ontworpen voor kinderen – wanneer dat niet mogelijk is, zijn in elk geval kindvriendelijke wachtruimtes en interviewkamers van belang (par. D§ 62 en § 63). Een kindvriendelijke omgeving is eveneens van belang voor het afnemen van slachtoffer- en getuigenverklaringen van kinderen (par. D§ 74). In de toelichting wordt erkend dat het lastig kan zijn om het gehele gerechtsgebouw aan te passen. Speciale kamers voor kinderen of een informele bejegening door professionals kunnen ook bijdragen aan een kindvriendelijke setting (Toelichting *Guidelines* par. D§ 122 en § 123).

Naast de inrichting is ook de bejegening door professionals van belang. Algemene uitgangspunten van kindvriendelijke rechtspraak zijn dat kinderen moeten begrijpen wat de rol is van alle betrokkenen (par. D§ 55). Ook moet het taalgebruik in gerechtelijke procedures worden aangepast aan de leeftijd en het begrip van het kind (par. D§ 66). Tijdens de rechtszaak moet rekening worden gehouden met het tempo en de aandachtspanne van het kind. Dat betekent dat de interviews of verhoren niet te lang mogen duren en dat regelmatig pauzes genomen moeten worden (par. D§ 61). Daarnaast moet worden toegestaan dat kinderen door hun ouders – of een andere geschikte volwassene – worden vergezeld (par. D§ 58).

Het VN-Kinderrechtencomité concludeerde in *General Comment no. 12* (2009) dat een kind niet effectief gehoord kan worden in een intimiderende en vijandige omgeving, waarin geen rekening gehouden wordt met de leeftijd van het kind. Het Comité stelt dan ook dat staten zorg moeten dragen voor adequate kindvriendelijke informatie, ondersteuning van het kind, getrainde professionals, design van de rechtszaal, kleding van rechters en advocaten, schermen in de rechtszaal en aparte wachtruimtes (par. 34). In 2019 heeft het Kinderrechtencomité *General Comment no. 24* uitgebracht, waarin toelichting gegeven wordt op de jeugdstrafrechtbepalingen uit het IVRK (art. 37 en 40 IVRK). Hierin wordt uitgelegd dat met het oog op kindvriendelijke rechtspraak verschillende ontwikkelingen worden aangemoedigd, zoals het toepassen van kindvriendelijk taalgebruik, kindvriendelijke interviewruimtes en gerechtsgebouwen, het verwijderen van intimiderende juridische kleding en het aanpassen van de procedure aan kinderen (par. 46).

3. KINDVRIENDELIJKE RECHTSpraak EN DESIGN VANUIT PEDAGOGISCH PERSPECTIEF

Jeugdigen kunnen om verschillende redenen in aanraking komen met de jeugdrechtbank, bijvoorbeeld omdat zij verdacht worden van een strafbaar feit, omdat hun ouders gaan scheiden of omdat zij bescherming nodig hebben in het kader van een jeugdbeschermingsmaatregel. Recent is veel onderzoek gedaan naar of en hoe kinderen en jongeren op een zinvolle en leeftijdsadequate manier kunnen participeren tijdens rechtszittingen (Vis, Stranbu, Holtan & Thomas, 2011; Bessell, 2011). Hieruit blijkt dat jeugdigen het spannend vinden om naar de rechtbank te gaan, maar dat zij het desondanks belangrijk vinden om hun verhaal zelf te vertellen aan de rechter (Nunes, 2021; Smeets, Bruning, de Boer & Bolscher, 2020; Cashmore & Parkinson, 2009; van Bijleveld, Dedding & Bunders-Aelen, 2015; Birnbaum & Bala,

2017). Wanneer kinderen en jongeren niet de mogelijkheid krijgen om te participeren kan dit leiden tot gevoelens van frustratie, wanhoop, machteloosheid en zelfs probleemgedrag (Bessell, 2011; Barnes, 2012; Winter, 2010).

Onderzoek laat daarnaast zien dat de setting en omgeving waarin het kind gehoord wordt veel invloed hebben op de ervaring van het kind en de mate waarin het de mogelijkheid heeft om te participeren en zijn eigen verhaal te vertellen (Van Nijnatten & Jongen, 2011). Jeugdigen geven aan dat een meer informele setting hen helpt bij het deelnemen aan de rechtszitting (van der Zon & de Jong, 2015; van Teijlingen-Pover, 2019; Smeets *et al.*, 2020). Een formele sfeer komt op veel kinderen en jongeren als intimiderend over en dit heeft een negatieve uitwerking op de mate waarin zij spreken en hun mening geven tijdens de zitting (Delfos, 2009; Dekens & Van der Sleen, 2013; Archard & Skivenes, 2009). Dit gevoel kan worden versterkt wanneer een of meerdere rechters hoger zitten ten opzichte van het kind en wanneer zij formele kleding dragen, zoals een toga (van der Zon & de Jong, 2015).

Ten eerste kan door de afstand moeilijker oogcontact gemaakt worden met het kind, waardoor het kind minder op zijn gemak gesteld kan worden door de rechter (Saywitz, Camparo & Romanoff, 2010). Wanneer de jeugdige op hetzelfde niveau zit als de rechter, kan een gelijkwaardiger gesprek plaatsvinden en wordt het vertellen van persoonlijke verhalen aangemoedigd (Holley & Steiner, 2005; McDougall, 2016). Ten tweede draagt de toga bij aan afstand en formaliteit tijdens de zitting. De toga heeft echter een duidelijke functie in het recht. Advocaten en rechters laten hiermee zien dat zij van een “gewoon” persoon transformeren in hun professionele rol en het straalt neutraliteit uit (Hol, 2006). De rechter, officier van justitie en de advocaat worden op een bepaalde manier “ont-persoonlijkt” of “ont-menselijk” (Hol, 2006, p. 811). Ook in de internationale standaarden wordt vaak gepleit voor het niet dragen van een toga, om zo een meer informele setting te creëren. Echter, onder professionals zijn hierover de meningen verdeeld. Veel professionals zien wel het nut in van het dragen van een toga tijdens de rechtszitting, omdat zij hierdoor autoriteit en neutraliteit uitstralen en het voor de jeugdige duidelijk is wie van de aanwezigen de rechter, officier van justitie of advocaat is (zie Rap & Weijers, 2014).

De inrichting van een ruimte kan ook bijdragen aan een minder formele en stressvolle sfeer, bijvoorbeeld door het aanbrengen aan kleur op de muur, schildrijen of tekeningen en planten (van Teijlingen-Pover, 2019). De natuur, planten en natuurlijke lichtinval hebben een belangrijke positieve invloed hebben op mensen; het verlaagt het stressniveau, het kan energieopwekkend werken, positieve emoties opwekken en bijdragen aan het concentratievermogen (Van den Berg, Wesselius, Maas & Tanja-Dijkstra, 2017; Hiemstra, de Vries & Spijker, n.d.; Hiemstra, de Vries, Spijker & Maas, n.d.; Meernik, 2019 Kruize *et al.*, 2018; McDougall, 2016; RSJ, 2019). Daarbij is het ook belangrijk om oog te hebben voor een aparte ingang en wachtruimtes voor kinderen en jongeren, zodat zij niet geconfronteerd worden met volwassen verdachten of personen die partij zijn in de zaak en die zij liever niet willen zien. Een kindvriendelijke wachtruimte kan bijdragen aan minder gevoelens van stress voor aanvang van de zitting (van Teijlingen-Pover, 2019).

Het meebrengen van een vertrouwenspersoon kan voor kinderen en jongeren ook een belangrijke bijdrage leveren aan hun participatie tijdens de zitting. Deze persoon kan ervoor zorgen dat gevoelens van stress verminderd worden en het kind meer zelfvertrouwen heeft om te spreken tijdens de zitting (Johnson, Riley, Granger & Riis, 2013; Kennan, Brady & Florkan, 2018).

Tot slot is het van belang dat kinderen en jongeren informatie krijgen over de procedure en hun rol daarin. Dit is niet alleen een waarborg voor een eerlijk proces (art. 40(2) IVRK), maar zorgt er ook voor dat zij minder angst en stress ervaren voor de zitting en dat zij na de zitting positiever terugkijken op het proces en de bejegening door de professionals (Smeets *et al.*, 2020; Block, Oran, Oran, Baumrind & Goodman, 2010; FRA, 2017). Recent Nederlands onderzoek toont aan dat 78% van de ondervraagde middelbare scholieren weinig begreep van juridische uitspraken. Kindvriendelijke uitspraken werden door de meeste scholieren daarentegen wel positief ontvangen (Poot, 2020). Met deze uitleg – ongeacht of deze nu voorafgaand of tijdens de zitting gegeven wordt – krijgen de jeugdigen een beter begrip van de procedure, waardoor zij zich gehoord en serieus genomen voelen en beter kunnen participeren (Smeets & Rap, 2021).

Kortom, kinderen en jongeren willen graag zelf hun verhaal vertellen aan de rechter, wanneer in hun leven een belangrijke beslissing wordt genomen. Dit is echter alleen op een betekenisvolle manier mogelijk wanneer de omstandigheden beter zijn aangepast aan kinderen. Dit betekent dat de rechtszaal een aantal aanpassingen nodig heeft, om communicatie tussen het kind en de rechter te faciliteren (Rap & Weijers, 2014; Smeets & Rap, 2021).

4. OPZET VAN HET VAK DESIGN OF JUSTICE

In het voorjaar van 2021 hebben vijftien studenten van het Honours College Law, Universiteit Leiden en acht studenten van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag samengewerkt aan het ontwikkelen van nieuwe ideeën voor de inrichting van de Rechtbank Den Haag. Het doel van het vak was om een jeugd-rechtszaal van de toekomst te laten ontwerpen door studenten van verschillende disciplines. De groep bestond uit rechten- en criminologiestudenten en studenten van de richtingen fotografie, meubelontwerp, interieurarchitectuur en industriële vormgeving.

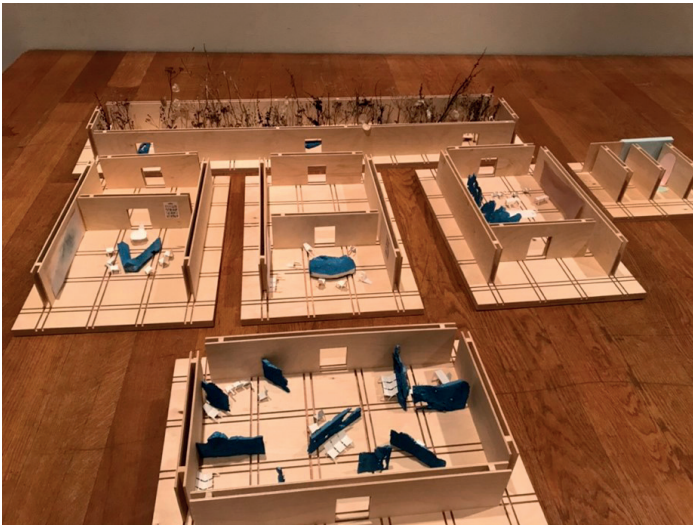
Het vak bestond uit een aantal uitwisselingen met de verschillende partijen die een rol spelen in het jeugdstrafproces. Ten eerste zijn de studenten in gesprek gegaan met drie jongvolwassenen, die in hun jeugd veroordeeld zijn en in een Justitiële Jeugdinstelling (JJI) hebben gezeten. Deze ervaringsdeskundigen maken onderdeel uit van het *Youthlab* van de organisatie Young in Prison, waarin zij samen met professionele trainers training geven aan professionals in het justitiële veld.⁸ Aan de hand van een uitgebreide topiclijst hebben de ervaringsdeskundigen aan de studenten verteld over hun ervaringen als procesdeelnemer en in het bijzonder over de rol die de inrichting van de rechtbank daarin speelde. Ten tweede zijn de studenten

⁸ Youthlab is een programma waarin jongeren worden opgeleid om als ervaringsdeskundigen professionals uit het jeugdstrafrecht te trainen, zoals officieren van justitie, rechters en advocaten. Zie voor meer informatie over Youthlab hier: https://www.younginprison.org/files/uploads/youthlab_flyeren%5b2%5d.pdf.

in gesprek gegaan met professionals. Dezelfde topiclijst is gebruikt om te leren over de ervaringen van twee rechters, een officier van justitie, twee advocaten en een medewerker van de Raad voor de Kinderbescherming. Tot slot hebben de studenten kennisgemaakt met het perspectief van een slachtoffer in het strafproces. Dit slachtoffer is als jongvolwassene betrokken geweest in een strafzaak tegen een verdachte. Vanwege de sensitiviteit van haar verhaal heeft zij middels een videoboodschap uitgebreid verteld over haar ervaringen met het strafproces. Een aantal studenten heeft daarnaast een bezoek gebracht aan de Rechtbank Den Haag en video opnamen gemaakt van de verschillende ruimten.⁹

Op basis van de verschillende perspectieven in het strafproces zijn studenten in multidisciplinaire groepjes aan de slag gegaan met het maken van ontwerpen. Gedurende dit proces stond dialoog tussen de verschillende disciplines centraal. De KABK-studenten waren in staat om ideeën te vertalen in tastbare ontwerpen en technologische oplossingen. De studenten van de Universiteit Leiden waren in staat om de ontwerpen te positioneren in de juridische realiteit van de wet, procedurele regels en de rechtbank. De voormalig gedetineerde jongvolwassenen en een advocaat hebben halverwege het proces feedback gegeven op de ontwerpen van de studenten. Op basis van deze feedback zijn de uiteindelijke ontwerpen gemaakt. De studenten hebben de ontwerpen gevisualiseerd in een maquette (zie Afbeelding 1) en een korte video. Aan het einde van het vak hebben de studenten hun plannen en de uitkomsten gepresenteerd aan alle betrokken professionals en jongvolwassenen en zijn zij met hen in gesprek gegaan over de ideeën achter de ontwerpen de praktische haalbaarheid daarvan. In de volgende paragraaf worden de ontwerpen van de studenten toegelicht.

Afbeelding 1: Maquette van de ontwerpen

⁹ In verband met de toen geldende coronamaatregelen was het niet mogelijk voor de hele groep om de rechtbank te bezoeken en is er voor gekozen video-opnamen te maken, die later gedeeld zijn met alle studenten.

5. ONTWERPEN VOOR DE JEUGDRECHTBANK VAN DE TOEKOMST

In de inleiding van dit artikel is reeds gerefereerd aan de term menselijkheid. Dit bleek ook een belangrijk thema voor de jongvolwassenen die hun verhaal hebben verteld tijdens het vak. Zij gaven aan dat zij geen menselijk contact voelden met de rechter en de officier van justitie. Dit kwam door het feit dat de rechter(s) en officier van justitie ver weg en hoger zaten in de rechtszaal en doordat zij veel van wat er besproken werd tijdens de zittingen niet begrepen. Zij hadden het gevoel dat over hun hoofd heen werd gepraat en dat zij zelf maar beter niets konden zeggen. Hierdoor konden zij hun eigen verhaal niet vertellen en voelden zij zich niet als “mens” behandeld en gehoord. Een van de ervaringsdeskundige jongvolwassenen verwoordde dit als volgt: “De rechter en mijn advocaat hadden een discussie die over mijn hoofd werd gevoerd. Het ging er fel aan toe het leek wel of ze een persoonlijke strijd hadden.” (Malcolm, ervaringsdeskundige)

De professionals werkzaam in de rechtbank onderschreven dat communiceren met jeugdigen in de rechtszaal een uitdaging is en dat aanpassingen aan de ruimten zouden kunnen helpen in het beter laten participeren en het horen van het verhaal van de jeugdige. De studenten hebben dit vertaald in een aantal ideeën en ontwerpen. Belangrijk uitgangspunt was dat de inrichting van de rechtbank beter kan aansluiten bij de gebruikers van het gebouw, met name de behoeften van kinderen en jongeren. In de volgende paragrafen worden de ontwerpideeën van de studenten nader toegelicht, waarbij verwezen wordt naar de papers die zij hebben geschreven in het kader van het vak.

5.1. DE INRICHTING VAN HET GERECHTSGEBOUW

Verschillende studenten hebben nagedacht over de inrichting van de rechtbank als geheel en de gang naar de rechtszaal als fysiek en mentaal proces. Om de entree van het gebouw vriendelijker en toegankelijker te maken voor jeugdigen is een ontwerp gemaakt voor een metaaldetector die geïntegreerd is in de deurpost. Hierdoor valt deze minder op en is het voor kinderen minder spannend om naar binnen te gaan (Louter, Steverink & Versseput, 2021). Daarnaast zijn ontwerpen gemaakt voor de grote en open wachtruimte van de Rechtbank Den Haag. De studenten kwamen tot de conclusie dat deze grote, imposante en wat kale ruimte, beter ingedeeld kan worden in kleinere wachtruimtes. Hierdoor kunnen jeugdigen in vertrouwen spreken met hun advocaat voordat de zitting start (Alibrandi, Campen & Dusch, 2021). Ook kan dit ervoor zorgen dat kinderen gescheiden blijven van volwassen verdachten of andere procespartijen in een zaak. Andere studenten hebben voorgesteld om jeugdzaken in een apart gebouw of gedeelte van een bestaande rechtbank te behandelen, zodat jeugdigen een eigen ingang hebben en niet samen met volwassenen binnenkomen en moeten wachten in de wachtruimte (de Caluwé, Hogendoorn & Lai, 2021).

Uit de verhalen van de ervaringsdeskundige jongvolwassenen bleek dat zij stress ervoeren wanneer zij naar de rechtbank moesten en dat dit onder meer gerelateerd was aan de inrichting van de rechtbank (zie ook Bruning *et al.*, 2020). Omdat de jeugdigen zich niet op hun gemak voelden, gingen zij zich anders gedragen – bij-

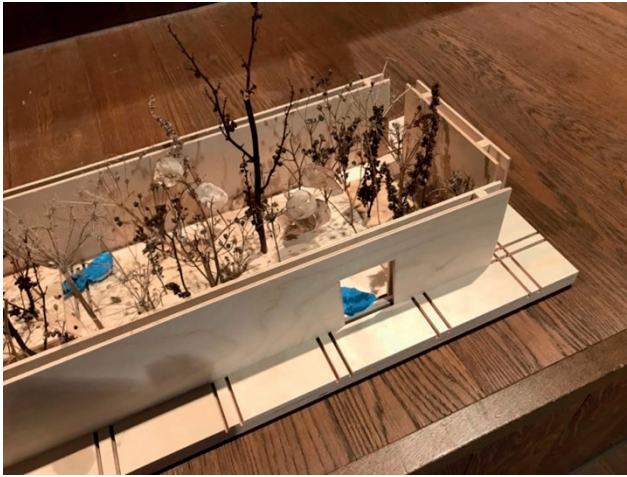
voorbeeld ongeïnteresseerd, of zij praatten veel of juist heel weinig. Daarom is het volgens de studenten belangrijk dat de inrichting van de rechtbank en de rechtszaal zelf zo min mogelijk extra stress oplevert. Zij pleiten voor meer aandacht voor natuur en groen en natuurlijke lichtinval in de rechtszaal. In de ontwerpen zijn natuurlijke elementen zoals planten, veel ramen en een binnentuin verwerkt (zie Afbeelding 2; Van Belois, van Kuijck & Park, 2021; van Bussel, Dijk, Gaal & Straatsma, 2021). In de binnentuin kunnen gesprekken plaatsvinden tussen rechters en minderjarige slachtoffers of verdachten. Ook tijdens pauzes kan de binnentuin een belangrijke functie hebben: kinderen, ouders en professionals kunnen hier dan tot rust komen en een wandeling maken (zie ook Kruize *et al.*, 2018).

Tijdens de uitwisseling met de jongvolwassenen was de tijd die zij moesten wachten in het cellencomplex een belangrijk thema van gesprek. Jeugdigen die in een JJI verblijven worden door de Dienst Justitiële Inrichtingen vroeg in de ochtend opgehaald en verblijven voorafgaand aan de zitting in het cellencomplex van de rechtbank. De jongvolwassenen gaven aan dat dit een vervelende ervaring was, omdat zij in een kale en koude ruimte vaak uren moesten wachten, zonder enig besef van tijd. Door de verveling en het lange wachten raakten zij geïrriteerd. Hierdoor waren zij minder gefocust op de zitting en konden zij zich minder goed concentreren tijdens de zitting. De studenten hebben hier in hun ontwerp aandacht aan besteed door ramen aan te brengen in de cel; zo kan daglicht naar binnen komen, wat bijdraagt aan tijdsbesef van de verdachte en negatieve emoties afzwakt. Ook is voorgesteld een klok op te hangen in de cel, zodat zij weten hoelang ze nog moeten wachten. Ten slotte hebben de studenten een comfortabele bank, een tafel en sportmogelijkheden in het ontwerp van de cel geplaatst, omdat dit kan bijdragen aan een aangener verblijf en zij de opbouwspanning reduceren (Ali, Fledderman & Maarsen, 2021).

Met betrekking tot de inrichting van de rechtszaal geeft een aantal studenten aan dat een driehoekige of ovale tafel kan bijdragen aan een kindvriendelijke omgeving (zie Afbeelding 3, de Caluwé, Hogendoorn & Lai, 2021). Dit zorgt voor meer fysieke nabijheid tussen de verschillende procespartijen en een minder hiërarchische setting. Een van de ervaringsdeskundige jongvolwassenen gaf bijvoorbeeld het volgende aan: “Wat het meeste indruk op zitting heeft gemaakt, is dat mijn moeder aanwezig was en ik niet naar haar toe kon om even te groeten.” (Yeabsira, ervaringsdeskundige) Zoals in paragraaf 4 beschreven, dragen een informele setting en het ervaren van emotionele steun door een vertrouwd persoon mogelijk bij aan een grotere betrokkenheid van de jeugdige bij het proces.

Andere studenten pleiten voor een flexibel in te delen rechtszaal. In zo'n rechtszaal zouden verplaatsbare elementen (zoals schermen) geplaatst kunnen worden, om op die manier ongewenste confrontaties te kunnen voorkomen tussen het slachtoffer en de verdachte. De studenten vinden het eveneens belangrijk dat het slachtoffer horizontaal naast de verdachte komt te zitten, in plaats van de gebruikelijke positie achter de verdachte, zodat deze een belangrijke en aanwezige plek in de rechtszaal krijgt. Slachtoffers kunnen wel de regie in handen houden: door de verplaatsbare schermen, kunnen slachtoffers zelf beslissen of zij (oog)contact willen maken met de verdachte (Alibrandi, Campen & Dusch, 2021).

Afbeelding 2: Binnentuin

Afbeelding 3: Driehoekige tafel

5.2. ROLLEN VAN DE BETROKKENEN

Tijdens het vak hebben de studenten de gehele gang naar de rechtbank onderzocht, waarbij zij naast de fysieke designaspecten ook gekeken hebben naar factoren die liggen in het gedrag van de betrokken procespartijen. Uit de literatuur, zoals beschreven in paragraaf 4, blijkt dat professionals een belangrijke rol kunnen spelen in het aanmoedigen en faciliteren van participatie door jeugdigen in het proces.

Een groepje studenten geeft aan dat het nuttig kan zijn om de rollen van de verschillende partijen te verduidelijken voor jeugdigen. Aan kinderen en jongeren kan een rondleiding gegeven worden in de rechtszaal; zo worden zij op hun gemak gesteld en voorbereid op wat er gaat gebeuren. Tijdens deze generale repetitie kan ook de procedure (het script van de zitting) worden besproken en de rollen van de verschillende partijen worden verduidelijkt. De studenten stellen in dat verband een algemeen script voor, waarin duidelijk wordt wat besproken zal worden tijdens de rechtszaak. Op deze manier wordt bijgedragen aan het begrip van kinderen en jongeren van het proces. Tot slot kan de rechter zijn of haar rol uitleggen door een voorgesprek te hebben met de jeugdige, bijvoorbeeld door een wandeling te maken met hem of haar. Zo kan de jeugdige kennismaken met de persoon achter de rechter. Een aantal rechters heeft aangegeven geïnteresseerd te zijn in zo'n wandeling (Freeke & Monster, 2020, p. 297).

Daarnaast speelt de begrijpelijkheid van de taal een belangrijke rol. Uit de literatuur en de gesprekken met de jongvolwassenen blijkt dat, naast de inrichting van het gerechtshof en de zittingszaal, het formele en juridische taalgebruik tijdens een procedure ervoor zorgt dat een verdachte zich niet betrokken voelt. De studenten beargumenteren dat er meer ruimte moet komen voor uitleg tijdens een zitting. Zo kan bovendien meer een gesprek worden gevoerd met de jeugdige. Tijdens zo'n gesprek moet het juridische gedeelte begrijpelijk uitgelegd worden. Een andere mogelijkheid is dat een andere betrokkene voorafgaand aan een zitting de jeugdige de juridische aspecten en termen uitlegt (Caluwé, Hogendoorn & Lai, 2021). Andere studenten zien het nut in van het introduceren van een externe *caretaker*. Naast de juridische bijstand door een advocaat is volgens de studenten ook de emotionele bescherming van het kind belangrijk. Een *caretaker* kan het kind emotioneel en communicatief bijstaan voor, tijdens en na de rechtszaak (Aşçıbaşı, Hulst & Nonaj, 2021).

6. CONCLUSIES

In dit artikel staan de uitkomsten centraal van een uniek project. In dit vak, voor studenten van uiteenlopende disciplines, zijn de soms botsende perspectieven samengekomen van voormalig gedetineerde jongvolwassenen, het slachtoffer en professionals werkzaam in de rechtbank. Dit leidde tot inzicht in de beleving van de rechtsgang door de verschillende procespartijen – jeugdigen, rechters, officieren van justitie, advocaten en slachtoffers – en in de wijze waarop de inrichting van de rechtbank daar beter kan bij aansluiten. Het doel van het vak was om vanuit een creatief proces en designperspectief op een nieuwe manier te kijken naar de inrichting van de rechtbank, maar met behoud van juridische principes en uitgangspunten. Dit heeft geleid tot verrassende ontwerpen, die kunnen bijdragen aan een rechtszaal en juridisch proces waarin jeugdigen op een betekenisvolle en effectieve manier kunnen participeren en professionals een toegankelijker en inclusievere rechtspraak kunnen faciliteren. In de ontwerpen staan nabijheid tussen de partijen, een informele sfeer en mogelijkheden tot het horen van elkaar centraal. Daarnaast is een belangrijk uitgangspunt dat spanning en stress bij kinderen en jongeren verminderd kunnen worden door het gebruik van natuurlijke elementen, een kindvriendelijk ingerichte cel en het geven van extra hulp en ondersteuning tijdens het proces.

Om te ontdekken of deze ontwerpen ook in de praktijk werken, is het van belang om van de maquettes prototypen te maken die in de praktijk getest kunnen worden. Op die manier kunnen de verschillende betrokkenen ervaren of de voorgestelde ontwerpen leiden tot het gewenste resultaat in de dagelijkse realiteit van de rechtbank. Daarbij is het van belang dat de ontwerpen geëvalueerd worden, waarbij de stem van alle partijen gehoord wordt. De hoop is dan ook dat enkele van deze ideeën daadwerkelijk uitgevoerd worden in een rechtbank, om zo de jeugdrechtbank van de toekomst te verwezenlijken.

BIBLIOGRAFIE

- Ali, S., Fledderman, H. & Maarsen, J. (2021). *Paper en presentatie Design of Justice: The juvenile court of the future 2020-2021*. Universiteit Leiden.
- Alibrandi, J., Campen, V. & Dusch, J. (2021). *Paper en presentatie Design of Justice: The juvenile court of the future 2020-2021*. Universiteit Leiden.
- Archard, D. & Skivenes, M. (2009). Hearing the child. *Child & Family Social Work*, 14(4), 391-399.
- Aşçıbaşı, L., Hulst, E. & Nonaj, A. (2021). *Paper en presentatie Design of Justice: The juvenile court of the future 2020-2021*. Universiteit Leiden.
- Barnes, V. (2012). Social work and advocacy with young people: Rights and care in practice. *The British Journal of Social Work*, 42(7), 1275-1292.
- Belois, J. van, Kuijck, B. van & Park, J. (2021). *Paper en presentatie Design of Justice: The juvenile court of the future 2020-2021*. Universiteit Leiden.
- Bessell, S. (2011). Participation in decision-making in out-of-home care in Australia: what do young people say? *Children and Youth Services Review*, (33)4, 496-501.
- Berg, A.E. van den, Wesselijs, J.E., Maas, J. & Tanja-Dijkstra, K. (2017). Green walls for a restorative classroom environment: A controlled evaluation study. *Environment and Behaviour Journal*, 49(7), 791-813.
- Bijleveld, G. van, Dedding C.W.M. & Bunders-Aelen, J.G.F. (2015). *Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review*, *Child and Family Social Work*, (20)2, 129-138.
- Birnbaum, R. & Bala, N. (2017). Views of the child reports: The Ontario pilot project. *International Journal of Law Policy and the Family*, 31(3), 344-362.
- Block, S.D., Oran, H., Oran, D., Baumrind, N. & Goodman, G.S. (2010). Abused and neglected children in court: Knowledge and attitudes. *Child Abuse & Neglect*, 32, 659-670.
- Bruning, M.R., Smeets, D.J.H., Bolscher, K.G.A, Peper, J.S. & Boer, R. de (2020). Kind in proces: Van communicatie naar effectieve participatie. *Meijer-reeks nr. 355*. Wolf Legal Publishers.
- Bussel, A. van, Dijk, K., Gaal, J. & Straatsma, M. (2021). *Paper en presentatie Design of Justice: The juvenile court of the future 2020-2021*. Universiteit Leiden.
- Caluwé, J. de, Hogendoorn, K. & Lai, R. (2021). *Paper en presentatie Design of Justice: The juvenile court of the future 2020-2021*. Universiteit Leiden.
- Cashmore, J. & Parkinson, P. (2009). Children's participation in family law disputes: The views of children, parents, lawyers and counsellors, *Family Matters*, 82, 15-21.
- Delfos, M.F. (2009). *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar oud*. SWP Uitgeverij.

- Dekens, K. & Sleen, J. van der (2013). *Handleiding het kind als getuige*. Stapel en De Koning.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2017). Child-friendly justice. Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States, *Publications Office of the European Union*.
- Freeke, K. & Monster, W. (2020). Design of justice: Over het ontwerp van de zittingszaal. *Boom Strafblad*, 6, 296-299.
- Hiemstra, J.A., De Vries, S., Spijker, J.H. & Maas, J. (n.d.). *Groen en leren. De meerwaarde van groen in een stedelijke omgeving*. Wur.nl. Geraadpleegd op 27 augustus 2021, van <https://edepot.wur.nl/412100>.
- Hiemstra, J.A., De Vries, S. & Spijker, J.H. (n.d.). *Groen en werken. De meerwaarde van groen in een stedelijke omgeving*. Wur.nl. Geraadpleegd op 27 augustus 2021, van <https://edepot.wur.nl/412101>.
- Hol, A.M. (2006). Rituelen en symbolen in de rechtspraak. Hun functie en betekenis, *Ars Aequi*, 805-817.
- Holley, L.C. & Steiner, S. (2005). Safe space: Student perspectives on classroom environment. *Journal of Social Work Education*, 41(1), 49-64.
- Johnson, S.B., Riley, A.W., Granger, D.A. & Riis, J. (2013). The science of early life toxic stress for paediatric practice and advocacy. *Pediatrics*, 131(2), 319-327.
- Kennan, D., Brady, B. & Florkan, C. (2018). Supporting children's participation in decision making: A systematic literature review exploring the effectiveness of participatory processes. *British Journal of Social Work*, 48(7), 1985-2002.
- Kruize, H., Van den Dop, T., Hermans, C.M.L., De Vries, S., Wendel-Vos, G.C. & Van den Berg, A. (2018). *Het gebruik van natuur voor de gezondheid in de praktijk. Gebruik, beleving en gezondheid voorafgaand aan de herinrichting van een wijkpark in Breda*. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) Rapport 2017-0204, in opdracht van Ministerie van VWS en EZ.
- Liefaard, T. (2020). Child-friendly justice and procedural safeguards for children in criminal proceedings. New momentum for children in conflict with the law? *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*, 8(1), 1-17.
- Liefaard, T. & Kilkelly, U. (2018). Child-friendly justice: Past, present and future. In B. Goldson (Red.), *Juvenile Justice in Europe. Past, Present and Future* (pp. 57-73). Routledge.
- Louter, S., Steverink, E. & Versseput, N. (2021). *Paper en presentatie Design of Justice: The juvenile court of the future 2020-2021*. Universiteit Leiden.
- McDougall, R. (2016, 27-29 januari). *Designing the courtroom of the future*. Paper gepresenteerd bij the International Conference on Court Excellence, Singapore.
- Meernik, I. (2019, 14 januari). *Waarom daglicht zo belangrijk voor je is. Het effect van licht op je gezondheid en geluk*. Gezondheidsnet.nl. Geraadpleegd op 27 augustus 2021, van <https://www.gezondheidsnet.nl/slappen/waarom-daglicht-zo-belangrijk-voor-je-is>.
- Monster, W. (2020). A design of justice. The courtroom of the future. *The Conscious Lawyer*, 58-61.
- Mulcahy, L. (2007). Architects of justice: The politics of courtroom design. *Social & Legal Studies*, 16(3), 383-403.
- Nijnatten, C. van & Jongen, E. (2011). Professional conversations with children in divorce-related child welfare inquiries. *Childhood*, 18(4), 540-555.
- Nunes, R.R. (2021). Participation in child protection: Empowering children in placement processes. *The International Journal of Human Rights*, 1-17.

- Poot, S.D. (2020). In de kinderschoenen: Onderzoek naar kindvriendelijke uitspraken in de Nederlandse civiele rechtspraak. *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 45(9).
- Raad van Europa (2010). *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*, 17 november 2020.
- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) (2019). *Minderjarigen in een politiecel. Een advies over duur, verblijven alternatieve locaties*. RSJ.
- Rap, S. & Weijers, I. (2014). *The effective youth court. Juvenile justice procedures in Europe*. The Hague: Eleven international publishing.
- Saywitz, K., Camparo, L.B. & Romanoff, A. (2010). Interviewing children in custody cases: Implications of research and policy for practice. *Behavioral Sciences and the Law*, 28(4), 542-562.
- Smeets, D.J.H., Bruning, M.R., Boer, R. de & Bolscher, K.G.A (2020). Praktijkonderzoek naar ervaringen met de civiele procespositie van minderjarigen. In M.R. Bruning e.a. (Red.) *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie*. Wolf Legal Publishers.
- Smeets, D.J.H. & Rap, S.E. (2021). Child participation in family law proceedings: Pedagogical insights on why and how to involve children. In W. Schrama *et al.* (Red.), *International Handbook on Child Participation in Family Law*. Intersentia.
- Teijlingen-Pover, A. van (2019). De gerechtelijke procedure in jeugd- en familiezaken door de ogen van de kinderen. *TREMA*, 2, 1-8.
- Vis, S.A., Stranbu, A., Holtan, A. & Thomas, N. (2011). Participation and health – a research review of child participation in planning and decision-making. *Child & Family Social Work*, 16(3), 325-335.
- VN-Comité voor de Rechten van het Kind. *General Comment No. 12*. “The right of the child to be heard”, 20 juli 2009, CRC/C/GC/12.
- VN-Comité voor de Rechten van het Kind. *General Comment no. 24*. “Children’s rights in the child justice system”, 18 september 2019, CRC/C/GC/24.
- Winter, K. (2010). The perspectives of young children in care about their circumstances and implications for social work practice. *Child & Family Social Work*, 15(2), 186-195.
- Zittingszaal van den kinderrechter. *Maandblad voor berechting en reclassering van volwassenen en kinderen*, 1932, 80-81.
- Zon, K.A.M. van der & Jong- de Kruijf, M.P. de (2015). Hoger beroep tegen een uithuisplaatsingsbeslissing en de rol van de minderjarige. *TREMA*, 3, 298-307.